

dr hab. prof. UJ Anna Klimkiewicz
Instytut Filologii Romańskiej
Uniwersytet Jagielloński
Al. Mickiewicza 9a, 31-120 Kraków

Wydział Neofilologii UAM
Dziekanat
Wpłynęło
04.11.2019
mgr Anna Borysiak
ABO

Recenzja dorobku naukowego dr. Marina Balducciego oraz rozprawy habilitacyjnej pt. *Ermeneutica dantesca. Itinerari nella presunta assolutezza del male* (Carla Rossi Academy Press, Monsummano Terme 2017, s. 259) w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Podstawa: Pismo Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dn. 8 maja 2018 r. dot. wniosku 1-L-9538-2018

Droga naukowa dr. Marino Alberto Balducciego sięga roku 1987. Wówczas ukończył studia humanistyczne (*Lettere*) na Uniwersytecie we Florencji, po czym (1988) zakwalifikował się jako doktorant w prestiżowej uczelni Scuola Normale Superiore w Pizie, a ponadto na Studia doktoranckie na Uniwersytecie we Florencji (1990). Stopień doktora uzyskał na amerykańskim Uniwersytecie w Connecticut (1994), na którym też zdobył dydaktyczne doświadczenie akademickie (1991-94). Z tym uniwersytetem współpracował w dalszych latach (do 2003 r.) jako Visiting Professor (literatura i kino włoskie) oraz dyrektor naukowy i profesor włoskiej literatury i sztuki. Dr Balducci prowadził również semestralne wykłady gościnne na Uniwersytecie w Bazylei (2009-10), w Dehli (2011-2012) oraz w Uniwersytecie Jagiellońskim (2013-2014), a także Uniwersytecie Szczecińskim (2014-2015), gdzie pozostał jako adiunkt w Katedrze Italianistyki na Wydziale Teologicznym.

Od 1994 r. do dziś dr Balducci kieruje powołaną przez siebie prywatną instytucją *non profit* o nazwie Carla Rossi Academy (CRA), której działalność polega na kształceniu studentów italianistyki z całego świata, a jej program dydaktyczny w znacznej mierze skupia się na studiowaniu i interpretacji *Boskiej komedii* Dantego

Alighieriego. Instytucja CRA w ramach swej działalności opublikowała znaczną część dorobku Habilitanta.

W rozwoju kariery naukowej dr. Balducciego zarysowują się wyraźne etapy, a tematyka badawcza koncentruje się wokół zdecydowanie nakreślonych obszarów. Centralnym punktem badań są zagadnienia związane z *Boską Komedią* Dantego, którym Kandydat poświęcił następujące publikacje książkowe: *Classicismo Dantesco. Miti e simboli della morte e della vita nella „Divina Commedia”*. Ta 300 stronicowa publikacja (Guarandi 1999) miała drugą edycję (Le Lettere 2004), które zawiera szerszą wersję wcześniejszego wydania angielskiego pt. *Dante and the Ancient World: Classical Myths in the Divine Comedy* (1994). Kolejne tomy to *Il preludio purgatoriale e la fenomenologia del sinfonismo dantesco. Percorso ermeneutico* (1999); *Inferno V: gli spiriti amanti e l'egoismo dell'amore* (2006) oraz *Ermeneutica dantesca. Itinerari nella presunta assolutezza del male* (2017).

Tematykę Dantejską poruszają też dwa artykuły o ukierunkowanej problematyce, w których Habilitant przedstawia oryginalną interpretację XXVI pieśni *Piekieł*, tzw. pieśni Ulissesa, oraz w sposób komparatystyczny łączy symbolizm dzieła Dantego z metaforycznym charakterem prozy Gabriele D'Annunzia. Do twórczości D'Annunzia odnosi się również nagrodzona książka, będąca wersją pracy magisterskiej Habilitanta, *Il sorriso di Ermes. Studio sul metamorfismo dannunziano* (1989, ss.126), co wraz z trzema artykułami tworzy drugi nurt badawczy Habilitanta. Trzeci obszar zainteresowań naukowych to twórczość Giuseppe Giustiego, której Marino Balducci poświęcił trzy artykuły oraz książkę *La morte di re Carnevale. Studio sulla fisionomia poetica dell'opera di Giuseppe Giusti* (1989, ss. 167). Tematem innej grupy publikacji są dzieła różnych twórców dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych, jak Ugo Foscolo, Ugo Betti, Federico Tozzi, którym Kandydat poświęcił książkę (1994, ss. 201) i dwa artykuły. W kolejnym nurcie badawczym Habilitant się w stronę historii sztuki, o czym świadczą dwa artykuły na temat sztuki i poezji Michelangela Buonarrotiego (2002) oraz Madonny Loretańskiej Michelangela Caravaggia (2004) a także książka zawierająca hermeneutyczną analizę wpływów architektury klasycznej i średniowiecznej na myśl Brunelleschiego: *La dialettica del cerchio e del quadrato nell'opera di Filippo Brunelleschi* (2006, ss. 95).

Ostatnia grupa prac dotyczy hermeneutyki: to artykuły na temat zasad hermeneutycznej filozofii Heideggera (*Ermeneutica e necromanzia. Precedenti pagani e*

cristiani dell'Essere-per-la-mortete” *come principio di libertà mentale in Heidegger*) oraz teoretyczne studium *L'essenza ermeneutica. Aforismi interpretativi*. Analizy tekstów literackich i wypływające z nich wnioski proponowane w tych pracach nie mają jednak charakteru ściśle naukowego, Autor wypowiada się w sposób subiektywny, nie przedkładając wyraźnej tezy naukowej. Proponuje przy tym ciekawą formę dyskursu, nie poddaje się ona jednakże metodyce badań naukowych.

Wśród publikacji, które ukazały się po uzyskaniu doktoratu zwraca uwagę tom *Rinascimento e anima. Petrarca, Boccaccio, Ariosto, Tasso: spirito e materia oltre i confini del messaggio dantesco* (Le Lettere, Firenze 2006, ss. 367), zawierający studia oparte o rozważania na temat duchowości w dziełach klasyków włoskiej literatury średniowiecza i odrodzenia jako dziedzictwa poematu Dantego. Przedstawione tu cztery szerokie szkice nie są związane ze sobą wyraźną tezą badawczą i, mimo erudycji Autora, trudno tę pozycję oceniać w kategoriach naukowych, a to ze względu na zbyt dużą metaforyczność poetycko-metafizycznego ujęcia problematyki, która jest wyrazem bardziej wrażliwości twórczej Habilitanta niż pracy naukowej.

Dorobek dr. M.A. Balducciego ilościowo należy do bardzo bogatych, a jakościowo jest świadectwem sprecyzowanych zainteresowań Autora, a także wyrazem jego konsekwencji w pracach nad wytyczonymi obszarami, przy czym znaczna część jego prac ma charakter dydaktyczno-popularyzatorski. Na wielkie uznanie zasługuje olbrzymia ilość zainicjowanych przez Habilitanta przedsięwzięć kulturalnych i dydaktycznych w zakresie studiów italianistycznych oraz sztuk pięknych. Przegląd naukowych dokonań dr. Balducciego pokazuje, że po początkowych próbach usytuowania badań w obrębie metodologii literaturoznawczej, od czasu uzyskania stopnia doktora konsekwentnie zaczął kierować się w stronę eseistyki filozoficzno-literackiej. Kolejne publikacje sam Habilitant określa jako „percorsi ermeneutici”, posługując się terminem stosunkowo pojemnym znaczeniowo: *Il preludio purgatoriale e la fenomenologia del sinfonismo dantesco. Percorso ermeneutico* (1999); *Wstęp w: Rinascimento e anima ...*, dz. cyt., s. 11), *L'imbestiato Ulisse. Percorso ermeneutico intorno al problema dell'arroganza scientifica nel canto XXVI dell'Inferno di Dante* (2013).

W całym dorobku Habilitanta należy podkreślić szeroki zakres zainteresowań badawczych oraz ich interdyscyplinarny charakter. W badaniach literaturoznawczych dr Balducci odwołuje się do wiedzy filozoficznej - problematyka, którą zgłębia jest

analizowana w filozoficznym kontekście; rozważania nawiązujące do historii sztuki prowadzone są w oparciu o odpowiedni warsztat metodologiczny, a cechą pozostałych publikacji jest odkrywanie symbolicznych warstw tekstów analizowanych utworów. W większości, prace powstałe po uzyskaniu doktoratu świadczą o wielkiej erudycji Habilitanta i potwierdzają jego szerokie horyzonty intelektualne oraz świetne umiejętności prowadzenia efektownego wywodu, sytuującego się na pograniczu literatury i filozofii, jednakże, nie wszystkie poddają się w pełni kryteriom prac naukowych. Po oglądzie osiągnięć przedstawionych w autoreferacie nasuwa się uwaga na temat rozwoju ścieżki akademickiej Kandydata, który po opublikowaniu rozprawy doktorskiej, wydanej w dwóch różnych wersjach językowych, oddalił się od wymogów badań naukowych i poświęcił się intensywnej aktywności na rzecz upowszechniania nauki, której nie sposób nie ocenić bardzo wysoko. Podobnie, na nieprzeciętną ocenę zasługują kwalifikacje dydaktyczne i działania na rzecz popularyzowania literatury, zwłaszcza dawnej literatury włoskiej. Od roku 2015 zaobserwować można natomiast moment zwrotny w karierze Kandydata, zbieżny z podjęciem pracy naukowej na Uniwersytecie Szczecińskim: Habilitant w intensywnym rytmie publikuje recenzowane teksty w książkach i czasopismach naukowych.

Książka, którą dr M.A. Balducci przedstawia jako podstawę przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego: *Ermeneutica dantesca. Itinerari nella presunta assolutezza del male* stanowi wkład w pogłębienie i upowszechnienie wiedzy na temat *Boskiej Komedii*. Wpisuje się ona w główny nurt badań Habilitanta i jest rezultatem a zarazem materiałem źródłowym działalności dydaktyczno-artystycznej, wynikającej z założeń programowych instytucji CRA.

Pozycja ta jest zbiorem publikowanych wcześniej opracowań krytycznych dr. Balducciego w rozszerzonej wersji: 1. *Martirio e falsa eternità dell'inferno nella Commedia di Dante* („Fronesis”, 2016); 2. *Adulterio e omosessualità nella Divina Commedia. Considerazioni in margine all'esortazione apostolica «Amor laetitia» di papa Francesco* (CRA Press, 2016); 3. *L'etica dantesca e il sentimento cristiano del liberalismo risorgimentale in Giuseppe Giusti* (CRA Press, 2016); 4. *Usura, protocapitalismo e Giotto nel canto XVII dell'Inferno di Dante*, (Romanica Cracoviensia, 2016); 5. *Ugolino e il male assoluto. La discussione demonologica sul dinamismo del negativo in Inferno XXXIII* (CRA Press, 2016).

Założeniem wiodącym całego utworu jest metaforyczne przedstawienie Piekła, ukazanego jako byt realny, wobec Zła, które jest pojmowane jako byt o naturze nie-absolutnej. Interpretacje wybranych części Dantejskiego *Inferno* zostają tu ujęte w kluczu „domniemanej dominacji Zła” i dotyczą głównie teologicznego problemu śmierci, jako obietnicy duchowego odrodzenia i obecności tego tematu w poemacie (s. 25). Rozważania koncentrują się wokół symbolicznych znaczeń Dantejskiego dzieła, odczuwalny jest tu wpływ inscenizacji pt. *Evocazioni Dantesche*, projektu dydaktycznego realizowanego przez szkołę, kierowaną przez Habilitanta. Problematyka jest rozpatrywana w kontekście specyficznej formy Zła, którą jest cudzołóstwo, zdrada i miłość homoseksualna. Tekst jest nasycony obrazami symbolicznymi i, nawiązując do inwencji Dantejskich, będących przedmiotem licznych studiów krytycznych, obecnych zwłaszcza w V pieśni *Inferno*,, przedstawia uniwersalną antywartość Zła i siłę jego oddziaływania w świecie nam współczesnym. W tym kontekście Autor odnosi się do dokumentu *Amoris laetitia*, adhortacji na temat powołania i misji rodziny w Kościele, ogłoszonej przez papieża Franciszka w 2016 r. i interpretuje zjawisko miłości pozanormatywnej w *Boskiej Komедии*. Jednym z założeń pracy badawczej dr. Balducciego jest – w tym świetle – ukazanie przekazu Dantego w jego współczesnym i zaktualizowanym wymiarze, aktualizacja ta ma charakter teologizująco-moralizujący. Proces ten dotyczy nie tylko współczesności dwudziestego pierwszego wieku, lecz i okresu Risorgimenta, w którym – poprzez analizę poezji Giuseppe Giustiego – Habilitant dostrzega archetypiczną wartość Dantejskiej etyki, stanowiącej podstawę kształtowania ideału wolności w znaczeniu praktycznym i duchowym (s. 149). Pojęcie wolności jako podstawy świeckiego państwa, ujęte w kontekście doświadczenia bólu, ludzkiej słabości i winy, jest konsekwencją „fałszywych wartości”, którymi kierują się Dantejscy bohaterowie Piekła. W interpretacji nieczęsto komentowanej XVII pieśni *Piekła*, pieśni o szczególnym symbolicznym znaczeniu, sygnalizowanym już przez samo centralne usytuowanie w poemacie, dr Balducci rozważa inne postaci Zła, bluźnierstwo i lichwę, gdzie *usura* widziana jest jako cecha proto-kapitalizmu. Skłonność do konotacji wizualnych, widoczna w konsekwentnych nawiązaniach do wspomnianego projektu *Evocazioni Dantesche*, prowadzi do twórczości Giotta di Bondone i interpretacji malarskich wizji *Piekła* w Kaplicy Scrovegnich, przedstawianych w kluczu groteski i

komizmu. Podsumowaniem wiodącej tematyki tomu jest tekst na temat hrabiego Ugolina, zdradzieckiego ghibellina pizańskiego. Efektowny wywód, określony jako demonologiczna dyskusja nad dynamizmem niegodziwości, prowadzony jest w formie kolokwialnego wykładu, w którym istotę zjawiska zła absolutnego postrzega się w politycznej dwulicowości bohatera XXX pieśni *Piekieła*.

Recenzent książki dr. Balducciego staje przed niełatwym zadaniem określenia, w jakiej mierze ma do czynienia z dyskursem naukowym, a w jakiej – z owocem niezwyklej finezji intelektualnej i metafizycznej zdolności interpretacji. Linia rozważań Habilitanta i sposób analizy zdefiniowanych problemów mają charakter intertekstualny, interpretacje źródeł literackich prowadzą do obszarów teologicznych i kierują się jednocześnie w stronę sztuk pięknych, silny nacisk kładzie się na symbolikę obrazu. Charakterystyczną cechą jest stosunkowo oszczędne powoływanie się na studia krytyczne uznanych dantologów, Autor, zwłaszcza w pierwszej części książki, zbyt chętnie sięga do autocytowań i proponuje bezpośrednią, własną analizę źródeł, przez co usytuowanie koncepcji Habilitanta w obszarze wyjątkowo rozwiniętych badań literaturoznawczych, związanych z twórczością Dantego nie jest jasne. Autor dużą wagę przywiązuje do sposobu wykorzystania przedstawionego tomu przez odbiorcę – książka poza celem naukowym ma cel dydaktyczny i ma stanowić „konkretne narzędzie metodologiczne do analizy symboliki *Boskiej Komedi*” (Autoreferat, s. 6). Niemniej, naukowa teza badawcza tomu jest wyraźna, a sposób argumentacji daje w całości obraz naukowego doświadczenia Autora Wobec powyższego – w moim przekonaniu – przedstawiona pozycja może zostać uznana za odpowiednią do przeprowadzenia dalszych etapów przewodu habilitacyjnego. Potwierdza to również charakterystyka artykułów i innych pozycji, wydanych w latach 2015-2018 i wskazanych jako podstawa do habilitacji, z wyłączeniem szeregu publikacji, niezwiązanych z naukową stroną działalności Kandydata, jak tomiki poetyckie i powieści. Wyróżnia się tu grupa tekstów dotyczących hermeneutyki *Boskiej Komedi*, z czego trzy opublikowane w czasopismach znajdujących się na liście ANVUR (jeden ze wskazanych tu artykułów pochodzi z okresu przed doktoratem), cztery w „*Romanica Cracoviensia*”, obecnego na liście MNiSW (treści dwu z nich odnajdujemy w wyżej przedstawionej książce, są to *Usura, protocapitalismo e Giotto...*, 2016; *Sintesi di un percorso ermeneutico nel canto XXVI dell'Inferno di Dante*, 2012).

Przedstawione studia z tego okresu potwierdzają skłonność Autora do łączenia wielu dyscyplin naukowych i ujmowania poruszanej problematyki w sposób mocno syntetyzujący, jak w tekście *Ermeneutica e necromanzia. Precedenti pagani e cristiani dell' "Essere-per-la-mortete" come principio di libertà mentale in Heidegger* (Berlin, 2015), gdzie rozważania kwestii dobra i zła, życia i śmierci, czy symboliki żywiołów mają charakter obrazowy i erudycyjny, co nie ułatwia śledzenia argumentów, mających dokumentować tezę naukową. W tych tekstach Autor odchodzi metody autocytowania, umacnia natomiast własną linię analizy z odniesieniami do bezpośrednich źródeł, rzadziej do studiów krytycznych. W konsekwencji, tworzy się specyficzny obraz jego pracy naukowej, w której dominuje pierwiastek erudycyjno-metafizyczny i istotna jest też indywidualna eksplikacja tekstu.

Biorąc pod uwagę całokształt działalności Habilitanta, przy uwzględnieniu nierównej drogi akademickiej po uzyskaniu doktoratu stwierdzam, że – w mojej opinii – całość dorobku naukowego pana dr. Marina A. Balducciego może stanowić podstawę dopuszczenia Kandydata do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Kraków, 20 października 2019 r.